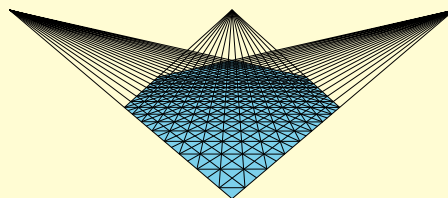

Nummer 44, december 2009

Zeeuwse financiën onder de loep
Tien jaar Zeeuws Archief

Publicatie over twee eeuwen financiële verantwoording

Zeeuwse financiën onder de loep

In januari verschijnt het zevende deel van een serie naslagwerken over de gewestelijke financiën in de Republiek der Nederlanden (1572-1795). Dit nieuwe deel is gewijd aan Zeeland en is geschreven door historicus Wietse Veenstra (28). Gedurende twee jaar deed hij onderzoek naar de inkomsten en uitgaven van het gewest. De resultaten worden gepubliceerd in boekvorm én in een online database. Het boek bevat een selectie en bewerking van de gegevens en geeft een inleiding op de financiële besluitvorming en toelichting op het geraadpleegde onderzoeksmateriaal. Daarnaast zijn alle basisgegevens verwerkt in een online beschikbare database. Het project Gewestelijke Financiën als geheel wordt uitgevoerd door het Instituut voor Nederlandse Geschiedenis (ING) te Den Haag en de Vrije Universiteit (VU) te Amsterdam, voor het deel over Zeeland werd samengewerkt met het Zeeuws Archief. De Provincie Zeeland verleende een subsidie voor het Zeeuwse onderzoek.

Waaruit bestonden de inkomsten en uitgaven?

Wietse Veenstra: “De uitgaven van het gewest Zeeland waren voornamelijk voor het leger en de vloot, renten en aflossingen. De inkomsten bestonden voor het merendeel uit belastingen en leningen. Bij belastingen moet je vooral denken aan imposten op het gemaal (het laten malen van graan), bieren, azijn en zeep en dergelijke, dus belastingen op producten die men dagelijks gebruikte. Verder werd grondbezit belast. Maar iets als inkomstenbelasting en BTW zoals wij die kennen, bestond toen nog niet.

Belastingen op dagelijkse producten treffen de hogere inkomens natuurlijk minder hard dan de lagere. Of je nou arm bent of heel rijk, voor brood betaal je ongeveer evenveel belasting. Het aardige is wel, dat Zeeland in de loop van de zeventiende eeuw probeerde om de rijken wat meer te laten betalen, door steeds meer luxeartikelen als dienstboden en koetsen te belasten. Ook zie je dat bepaalde heffingen inkomensafhankelijk werden, wat in andere gewesten veel minder het geval was.

Hoe ben je te werk gegaan?

De financiële administratie van Zeeland is over de periode vanaf 1573 vrijwel volledig bewaard gebleven, inclusief alle bijlagen. Ik heb me vooral gericht op de rekeningen die de ontvanger-generaal jaarlijks opmaakte. Daarbij heb ik veel gebruik gemaakt van de borderellen, de beknopte samenvattingen van de inkomsten en uitgaven die vrijwel altijd

Historicus Wietse Veenstra met archiefstukken over het jaar 1700 uit het archief van de Rekenkamer Zeeland; een archiefkar vol.

voorin de rekeningen zitten. Als die niet aanwezig waren, telde ik zelf alle verschillende posten bij elkaar op, en zo nodig dook ik in de omvangrijke bijlagen bij de rekeningen. Zo staan in de rekeningen meestal alleen de totaalopbrengsten van de verpachte belastingen vermeld. Voor het eiland Walcheren heb ik in de bijlagen de opbrengsten moeten zoeken van de verschillende belastingen op het gemaal, de bieren, het chocoladegeld, etcetera.

Was de Zeeuwse schatkist goed gevuld? Of was er ook wel eens een kredietcrisis?

‘Wel eens’ lijkt me een understatement. Vooral in de achttiende eeuw moest Zeeland bijna voortdurend geld lenen om alle uitgaven te kunnen doen. Dat had ook te maken met het aandeel van Zeeland in de uitgaven aan leger en vloot van de Republiek. De zogenaamde quoteverdeling was sinds 1616 nooit veranderd. Toen deze in 1792 eindelijk werd aangepast, werd de Zeeuwse quote met bijna tweederde verminderd. Dat geeft wel aan dat Zeeland in de jaren daarvoor veel meer moest betalen dan het eigenlijk kon opbrengen.

Wat is het doel van het project Gewestelijke Financiën?

Met dit project wil het ING nieuwe vragen en nader onderzoek op dit terrein stimuleren. Dit soort onderzoek is ontzett-

tend arbeidsintensief, dus een historicus zal hier niet snel zelf aan beginnen. Nu dit cijfermateriaal online en in boekvorm beschikbaar is, wordt onderzoek naar de financiën veel makkelijker. Bovendien is het nu veel makkelijker om vergelijkingen te maken met de andere gewesten, want de afgelopen jaren zijn de delen over Holland, Utrecht, Friesland, Overijssel, Groningen en Drenthe al verschenen.

Heeft de 'huis-, tuin- en keukenonderzoeker' ook iets aan jouw onderzoek?

Dat ligt er aan met welk onderzoek hij of zij bezig is. Het boek is geen geschiedenis van de Zeeuwse financiën geworden, maar geeft wel veel cijfermateriaal waar je zelf mee aan de slag kunt. Bovendien zullen bijvoorbeeld genealogen wel veel hebben aan de uitleg over de verschillende belastingen, zoals het hoofd- en familiegeld (een eerste vorm van inkomstenbelasting) en het trouwgeld (om in ondertrouw te mogen gaan). Hiervan zijn veel gegevens bewaard gebleven, die een interessante bron voor genealogisch onderzoek vormen. Wil je die gegevens goed interpreteren, dan is mijn boek een handig hulpmiddel.

Was het bronnenmateriaal zware kost?

Dat viel wel mee, ik had voor mijn afstudeerscriptie al vergelijkbaar onderzoek gedaan naar de financiën van de Admiraliteit van Zeeland in de achttiende eeuw. Wat dat betreft had ik al de nodige ervaring met cijfertjes en met dit bronnenmateriaal.

Mis je na twee jaren van onderzoek de archieven?

Ja! Het onderzoek in de rekeningen was zo ontzettend leuk omdat ik af en toe bijzondere posten tegenkwam. Bijvoorbeeld een betaling in 1575-1576 in opdracht van Willem van Oranje aan iemand van wie de identiteit geheim moest blijven; hij werd aangeduid als El Amigo en kreeg uitbetaald voor spionagewerkzaamheden in Antwerpen. Een ander voorbeeld is een betaling uit 1665 aan Cornelis Danckertsen uit Zierikzee. Hij kreeg vierhonderd gulden, evenveel als het jaartraktament van een kapitein ter zee, voor het onderwijzen van 'mennoniten, papisten oft andere sectarisen van Vlaenderen oft elders overcomende (...) inde Ware Christelijke Gereformeerde Religie'. Als je zo iets tegenkomt ervaar je wel een historische sensatie. In één rekening vond ik een perfect ronde brandplek, wellicht van een kandelaar – misschien was de klerk in slaap gevallen. Dat zou mij niet snel overkomen!

Wat doe je nu?

Ik werk nu tijdelijk als docent Vroegmoderne Geschiedenis aan de VU. Ontzettend leuk werk, maar ik mis het archiefonderzoek wel. Voor één van mijn colleges zit ik dus regelmatig met mijn studenten in het Nationaal Archief, en gelukkig zijn er af en toe onderwijsvrije perioden..."

Meer informatie en de database

www.inghist.nl/Onderzoek/Projecten/GewestelijkeFinancien
Gewestelijke Financiën ten tijde van de Republiek der Verenigde Nederlanden, deel 7 Zeeland (1572-1795) is te koop bij het ING en in de archiefwinkel.

Tien jaar Zeeuws Archief

Gewassen pentekening door J.F. Schütz, 17x22 cm., ZI-II-0447. De afbeelding werd in litho gebracht voor 'Twaalfgezichten der stad Middelburg' uitgegeven in 1851.

Het Zeeuws Archief bestaat in 2010 tien jaar. In januari 2000 gingen de deuren van het nieuwe gebouw aan het Hofplein in Middelburg voor het publiek open en in mei werd de fusie tussen de drie deelnemende archiefinstellingen formeel van kracht. In tien jaar is er veel veranderd. Het internet speelde in het eerste decennium een cruciale rol. Tijd voor een 'flashback' en vooral een 'flash forward', want wat heeft de toekomst te bieden?

Tien jaar geleden was het Zeeuws Archief een van de eerste regionale historische centra (RHC) van Nederland. Tegenwoordig is er in elke provincie wel een RHC te vinden, in wisselende vorm en samenstelling, want ook musea en bibliotheken of andere erfgoedinstellingen kunnen meedoen. Bij het Zeeuws Archief is sprake van een volledige fusie tussen het voormalige rijksarchief van Zeeland en de gemeentearchieven van Middelburg en Veere. In 2006 heeft het Waterschap Zeeuwse Eilanden zich hierbij via een dienstverleningsovereenkomst aangesloten.

Het Zeeuws Archief te Middelburg is gehuisvest in het achttiende-eeuwse Van de Perrehuis en een moderne nieuwbouw van glas, staal en beton, onzichtbaar vanaf het Hofplein. Toen Jacob Schütz omstreeks 1850 zijn tekening maakte, was het Van de Perrehuis in gebruik als rechtbank. De poort links van het stadspaleisje, te zien op de tekening van Schütz, was ooit toegangspoort van bierbrouwerij 'de dry tonnekens' en is tegenwoordig de ingang van het Zeeuws Archief. Daarachter bevindt zich de nieuwbouw naar het ontwerp van ir. Jan Benthem van architectenbureau Benthem Crowwel.

Voor bezoekers van de oorspronkelijke Zeeuwse archiefinstellingen betekende dat in 2000 een grote verandering. Voortaan was er één grote, ruim opgezette studiezaal met negentig zitplaatsen, met een groot team van medewerkers, vijf dagen in de week open. De archieven en collecties werden gezamenlijk aangeboden. Behalve de grote studiezaal, werden ook een auditorium voor lezingen en een expositieruimte voor wisselende tentoonstellingen gebouwd. Van de drie archieftaken: beheren, behouden en benutten (of presenteren), kreeg de laatste in vergelijking met de voorgaande decennia veel meer aandacht.

Archief = geschiedenis beleven

Bezoekers aan het Zeeuws Archiefgebouw in Middelburg komen om geschiedenis te 'beleven'. Menigeen beleeft de 'historische sensatie' door zelf onderzoek te doen, het merendeel bezoekt de tentoonstellingen en neemt deel aan lezingen en cursussen. Scholieren bekijken met hun klas de exposities, krijgen gastlessen en maken speurtochten.

In tien jaar tijd heeft het Zeeuws Archief een rol verworven in de Zeeuwse museum- en onderwijswereld en werkt het graag en veel samen met andere erfgoedinstellingen. Een voorbeeld daarvan is de webportal Geschiedeniszeeland.nl, waarbij bezoekers van de website met één zoekopdracht de collecties en archieven van alle deelnemende instellingen (naast het Zeeuws Archief: de Zeeuwse Bibliotheek, de Stichting Cultureel Erfgoed Zeeland en het Gemeentearchief Schouwen-Duiveland) kan doorzoeken.

De webportal werd gerealiseerd met dank aan internet. De opkomst en snelle ontwikkeling van dit medium maakte het de afgelopen tien jaar daadwerkelijk mogelijk een groot publiek te bereiken.

Internet versus studiezaal?

In 2001 beschikte het Zeeuws Archief over één computer met internetaansluiting en die stond bij het secretariaat. Anno nu zijn archieven en collecties van het Zeeuws Archief online

toegankelijk; de archiefinventaris kan worden ingezien en soms zijn ook de archiefstukken zelf te bekijken. Wie stamboomonderzoek doet, kan gebruik maken van de 6,4 miljoen persoonsgegevens in Zeeuwen Gezocht. Liefhebbers van Zeeuwse foto's, prenten en tekeningen kunnen hun hart ophalen in de beeldbank *Zeeland in Beeld* met 34.000 afbeeldingen. Sinds het online beschikbaar stellen van genealogische gegevens en beeldmateriaal in december 2001 is het aantal bezoekers aan de studiezaal echter jaar na jaar gedaald. Wellicht houdt de daling verband met het toenemende bezoek aan de Zeeuws Archief-website. In elk geval zullen ook andere ontwikkelingen een rol spelen, zoals veranderingen in de vrijetijdsbesteding van Nederlanders.

Als gevolg werd de openstelling van de studiezaal op zaterdag teruggebracht naar één zaterdag in de maand. In 2009 werd de studiezaal zelfs verkleind, ten gunste van werkplekken voor medewerkers en vrijwilligers. Aan die laatsten is vooral de populariteit van de Zeeuws Archief-website te danken. Zij vullen nu al vele jaren de persoonsgegevens in Zeeuwen Gezocht aan.

Het gebruik van de studiezaal werd dus tijdens het plannen maken voor de nieuwbouw niet goed voorspeld, ondanks al het grondige onderzoek. Toch blijft het interessant vooruit te kijken. Hoe ziet het Zeeuws Archief er in 2020 uit?

Digitalisering archiefstukken

"Bijna iedereen zal archiefstukken als digitale kopie downloaden of bestellen", voorspelt webcoördinator Lineke van den Bout. Of er scans van alle archieven en collecties beschikbaar zullen zijn, blijft de vraag. Informatiebeheerder Hans Schwartz: "De landelijke archiefsector streeft ernaar om over tien jaar 10% van de voor het publiek meest interessante delen van de totale collectie gedigitaliseerd te hebben." "Alleen al om dat te bereiken zal er veel meer budget moeten komen", zegt directeur Roelof Koops. Ook afdelingshoofd Informatie & Kennis Hanneke van Aalst twijfelt. "Het gaat wel om 17 kilometer archief. Aan de andere kant kon ik me tien jaar geleden niet

voorstellen dat we nu al zover zouden zijn met digitalisering. Ik verwacht wel dat de manier waarop wij ons archiefmateriaal via het web beschikbaar stellen wezenlijk zal veranderen. Het is nu mogelijk scans van archiefstukken online te plaatsen en daarmee zijn vele huidige onderzoekers geholpen. Maar we willen graag meer mensen laten kennismaken en gebruik laten maken van onze archiefbronnen. Misschien lukt dat straks door technieken te combineren, bijvoorbeeld ocr (optical character recognition), waardoor de computer een stuk kan 'lezen', met taal- of spraaktechnologie." Koops geeft het voorbeeld van het historisch geografisch informatie-systeem, waaraan het Zeeuws Archief in landelijk en provinciaal verband meewerkt. "Daarmee is het straks mogelijk de ontwikkeling van het Zeeuwse landschap in tekst en beeld te volgen."

Digitale archiefstukken

Bij digitalisering gaat het niet alleen om de bestaande archieven en collecties. Van Aalst: "Overheden produceren steeds meer archieven in digitale vorm. Om archiefstukken in goede, geordende en toegankelijke staat te bewaren, zijn nieuwe oplossingen nodig. Het Zeeuws Archief werkt daarom mee aan de ontwikkeling van een landelijke applicatie die voorziet in de duurzame opslag van moderne archieven." Schwartz: "Het gevolg zal zijn dat archieven sneller toegankelijk worden. Dat kan voor nieuwe doelgroepen van belang zijn, bijvoorbeeld voor onderzoeksjournalisten." Afdelingshoofd Beheer & Exploitatie Angelique Groenewegen wijst op de lastige periode die gaat komen. "We blijven de papieren én de digitale archiefstukken tot in de eeuwigheid beheren. Beiden vereisen echter verschillende expertise". Bovendien bestaat er digitaal gevormd archief en daarnaast archief dat achteraf wordt gedigitaliseerd. Schwartz: "Onze belangrijkste en ook moeilijkste taak wordt uitleggen dat die hybride situatie bestaat en hoe die veroorzaakt wordt."

Oud-schrift online vertaald

Verder zullen de archieven en collecties van het Zeeuws Archief over tien jaar eerder gevonden worden door Google-

klanten. Schwartz: "Google zal straks nog meer gegevens uit onze systemen kunnen verzamelen. We werken nu aan de verbetering van onze 'Google-doorzoekbaarheid'. En het moet in 2020 geregeld kunnen zijn dat je als Google-klant een trefker van een hoog informatief gehalte krijgt, die jou op een juiste en logische wijze naar de bronnen leidt."

Behalve archiefmateriaal zal het Zeeuws Archief meer diensten digitaal aanbieden. "Ook hulpmiddelen als cursussen oud-schrift en vertaalprogramma's naar modern Nederlands zullen online beschikbaar komen", voorspelt Van den Bout. Dat zal ook gebeuren op educatief terrein voorziet medewerker educatie & exposities Anneke van Waarden-Koets: "Het Zeeuws Archief biedt in de toekomst e-learning, digitale leeromgevingen met langlopende leerlijnen voor het onderwijs, met creatieve opdrachten, maar ook met games en cursussen."

De toekomst van de studiezaal

Wat betekent de voortschrijdende digitalisering voor de studiezaal? Koops: "De dienstverlening in de studiezaal wordt persoonlijker. In de toekomst krijgt een bezoeker een persoonlijke coach: één archiefmedewerker die hem of haar bij het onderzoek helpt, maar dan wel op afspraak. De studiezaal zal nog kleiner worden en de algemene openingstijden worden teruggebracht." Toch zal het Zeeuws Archiefgebouw in de toekomst nog meer de plek zijn om geschiedenis te beleven, meent Koops. Van Waarden-Koets: "Hier kun je geschiedenis echt aanraken, bijvoorbeeld die twee meter lange, bontgekleurde, 150 jaar oude stamboom op perkament." En wat zeker is, stelt Koops: "Naast al het digitale geweld zal het Zeeuws Archief zijn huidige papieren collectie met een lengte van 17 kilometer en tienduizenden kaarten en tekeningen blijven beheren, behouden en beschikbaar stellen".

Hoe zou de dienstverlening van het Zeeuws Archief er volgens u in 2020 uit moeten zien? Wij nodigen u uit uw visie op de toekomst te geven per mail, info@zeeuwsarchief.nl

Adres en openingstijden

Zeeuws Archief, Hofplein 16, Postbus 70, 4330 AB Middelburg, tel. (0118) 678800, fax (0118) 628094, info@zeeuwsarchief.nl, www.zeeuwsarchief.nl

De studiezaal en de expositie zijn geopend van dinsdag tot en met vrijdag en elke eerste zaterdag van de maand van 9.00 tot 17.00 uur, de expositie ook op maandag.

De studiezaal sluit donderdag 24 december en donderdag 31 december om 15.00 uur. Het Zeeuws Archief is gesloten op vrijdag 25 december (Eerste Kerstdag), vrijdag 1 en zaterdag 2 januari 2010 (Nieuwjaar).

Abonnement Nieuwsbrief

Wilt u deze gratis Nieuwsbrief voortaan als abonnee ontvangen, mail uw adresgegevens dan naar info@zeeuwsarchief.nl onder vermelding: abonnement Nieuwsbrief. U kunt zich via dit mailadres ook afmelden. Hebt u geen e-mail, stuur dan een kaartje naar het Zeeuws Archief met uw aan- of afmelding.